

Jukka Korpela

Historia politiikan argumenttina Venäjällä

Jukka Korpela pohtii esseessään sitä, kuinka Venäjä käyttää poliittisessa keskustelussa hyvinkin vanhaa historiaa argumentteina. Nykyään yleisiä perusteluja on käytetty Moskovan politiikassa jo keskiajalla. Läntisestä historian käytöstä poiketen kyse ei ole vain retorisesta koristelusta, rituaaleista tai vanhan kulttuurin perinnöstä. Historialla ei peitellä todellisia motiiveja, vaan kyse on aidoista argumenteista omien väitteiden tueksi. Lännessä itsestään selvyytensä otettu ajatus rationalismista ei koskaan ole juurtunut Venäjälle eikä laajemminkaan itään. Järkeen vetoaminen toteutui keskiajan skolastiikan myötä läntisessä ajattelussa, mutta sen soveltaminen itään on älyllinen virhe. Venäjä tahtoo osoittaa, että se on aidosti pyhä tuhatvuotinen kokonaisuus, joka puolustaa totuutta vääryyttä ja syntiä vastaan. Sitä ovat vuosisatojen varrella uhanneet niin idän pakanat kuin lännen moraalinen rappio. Yhdessä venäläiset ovat kuitenkin puolustaneet arvojaan ulkoisia hajottajia vastaan, mikä luo velvollisuuden myös nykyiselle sukupolvelle jatkaa esi-isien missiota.

Ukrainan sodan aikana länsimaissa on ihmetelty sitä, kuinka Venäjällä historiaa on vääristelty ja on esitetty aivan käsittämättömiä tulkintoja Ukrainasta. Presidentti Putin, partiarkka Kirill ja monet muut ovat kuitenkin esittäneet vain vakiintuneen venäläistulkinnan asioista.¹ Historioitsija Vardan Bagdasarjanin mukaan historiatietoisuus on sotilaallisen ja taloudellisen mahdin ohella valtakunnan vallan perusta, koska se pyhittää menneisyyden uhrit ja sankarit. Siksi hänen mukaansa on tärkeää opettaa kouluissa oikea kansallinen tulkinta historiasta, mikä menetettiin Venäjällä 1990-luvun kaaoksen vuosina.² Historian asema onkin huomattavasti tärkeämpi politiikan oikeuttajana Venäjällä kuin lännessä, ja muinaisetkin asiat otetaan äärimmäisen vakavasti ja niitä kehitellään mystisen retoriikan viitekehyksessä, joka poikkeaa länsimaisesta rationalismista.³

Venäjänmaan ykseys

Tataarien Kultainen Orda uudistui islamilaiseksi keskusjohtoiseksi klaani-valtakunnaksi kaani Özbekin johdolla 1300-luvun alussa ja ryhtyi tukemaan pientä Moskovan ruhtinaskuntaa voidakseen kontrolloida alueen slaaviruhtinaskuntia paremmin. Moskova liittoutui ortodoksisen kirkon kanssa, jonka menestys oli myös Ordan etu. Näiden kolmen yhteinen selitys oli se, että Moskova on muinaisen, jo aikoinaan hajonneen Kiovan valtakunnan perillinen ja kokoaa sen uudelleen yhteen.⁴

Dneprin rantojen Kiovan valtakunnan kaupunkien yläluokasta oli aikoinaan tullut kristillinen 900- ja 1000-lukujen kuluessa, ja sinne perustettiin metropoliittakuntakin 900-luvun lopussa. Nyt 1300-luvulla julistettiin, että Moskovan hallitsijat olivat ”Rusin kastajan”, Kiovan ruhtinas Vladimirin (k. 1015) jälkeläisiä ja siten oikeutettuja koko Kiovan metropoliittakunnan hallintaan. Moskovalaiset kronikoitsijat herättivät kertomuksensa tueksi tuolloin jo unohdetun ruhtinas Vladimirin, joka kanonisoitiin pyhäksi, ja muita varhais historian kiovalaisia avainhahmoja, ja kehittivät heidän historiallista tehtävänsä Venäjän perustajina.⁵

Jo aiemmin olivat Liettuan hallitsijat kuitenkin laajentaneet valtakuntaansa Dneprille ja vallanneet Kiovan 1323. He esiintyivät myös Kiovan valtakunnan palauttajina. Liettuan ja Puolan edut törmäsivät Moskovan laajentumiseen 1300-luvun lopulla, koska Liettuasta ja Puolasta muodostunut ”kansainyhteisö” ei voinut hyväksyä alueelleen Moskovan valloitusta julistavaa kirkkoa. Konstantinopoli jakoi Kiovan metropoliittakunnan, ja sota jatkui alueella lähes pysyvästi aina 1600-luvun loppuun, jolloin Moskova onnistui valtaamaan pääosan siitä.⁶

Moskovalainen kronikan ja pyhimyselämäkertojen laatiminen kuvasi Moskovaa 1300-luvun lopulta alkaen Jumalan äidin suojelemana pyhänä kaupunkina, jonka hallitsijan tehtävä oli taistella syntiä vastaan totuuden puolesta. Moskovasta tuli uusi Rooma ja sen hallitsijasta keisari eli koko näkyvän maailman hallitsija (Kristuksen ikoni), kun Konstantinopolin keisari oli sortunut syntiensä eli paavin kanssa solmimansa liiton takia Osmanien valtaan 1453.⁷

Iivana IV:n aikana 1500-luvun puolivälissä oppi oli valmis. Venäjänmaa oli muinaisen Rusin ainoa perillinen Karpaateilta Siperiaan ja Kaukasiasista Jäämerelle. Muinainen ruhtinas Oleg oli julistanut 882 Kiovan Venäjänmaan kaupunkien äidiksi, Pyhä ruhtinas Vladimir oli kastettu Krimin Kheronesoksessa kristityksi 988 ja näin oikea kristinusko loi tämän maan ja sen

slaaviasukkaiden ykseyden tai kokonaisuuden (*tselost*), jonka puolustaminen ja yhdessä pitäminen oli keisarin pyhä velvollisuus. Keisarin sukupuuta laajennettiin vakuudeksi aina Rooman keisari Augustukseen.⁸

Pietarin Venäjän ideologi Feofan Prokopovitš (k. 1736) kirjoitti tämän kertomuksen ”Venäjän valtion narratiiviksi”, jossa Venäjä on ikuinen ja jakamaton isänmaan ”kokonaisuus”. Vasili Nikititš Tatištšev (k. 1750) puki sen länsimaisen historiankirjoituksen asuun teoksessaan *Istorija Rossijskaja*.⁹ Lopulta Nikolai Karamzin (k. 1826) kehitti Tatištševin näkemyksiä edelleen ja loi kirjassaan *Istorija gosudarstva Rossijskogo* lopullisen kuvan tuhatvuotisesta Pyhästä, yhtenäisestä ”Venäjänmaasta”, jota ulkoiset viholliset ja hajaannus uhkaavat mutta jota urheat venäläiset isänmaanystävät puolustavat uhrautuvasti sukupolvesta toiseen. ”Pyhän Venäjänmaan” johtaja on pyhä keisari. Sen jälkeen kuvaa on tarkennettu ja kehitetty eteenpäin. Nykyisin se on perustuslain tukema virallinen ja oikea historianäkemyks.¹⁰

Ulkoisen vihollinen

Historian kerronnassa Venäjän totuutta eli ykseyttä ovat vuosituhannen saatossa uhanneet jatkuvasti ulkoiset viholliset niin idästä kuin lännestä. On Venäjän eli sen kansan ja johtajan pyhä velvollisuus antaa uhrinsa tätä uhkaa vastaan. Ensimmäinen suuri hajoaminen tapahtui jo 1100-luvulla ja sen korjaaminen alkoi Iivana III:n kaudella 1400-luvun lopussa.¹¹

Pakanalliset ja sittemmin islamilaiset arokansat uhkasivat Venäjää 900-luvulta alkaen. Tataari-ies eli 1230-luvun lopulla tapahtunut mongolivalloitus ja sitä seurannut tataarivalta saavat erityisen aseman Venäjän historiallisen roolin pyhittämässä. Julmat tataarit tappoivat säällittä kristittyjä oikeauskoisuuden marttyyreinä, kunnes Moskova nousi kristikunnan puolustajaksi suuriruhtinas Dmitri Donskoin johdolla 1380-luvulla ja lopulta tsaari Iivana III lopetti tataarivallan voitollaan Ugrajoella 1480.¹²

Tällä historialla oikeutetaan yhä Moskovan rooli kristikunnan universaalina puolustajana pakanoita vastaan. Siitä kertoo sekin, kuinka suuriruhtinas Dmitri kanonisoitiin Ortodoksisen kirkon pyhäksi juuri tämän vuoksi vuonna 1989. Tämän asemansa nojalla Venäjä alkoi osallistua Balkanin slaavien tukena sotiin osmaneja vastaan. Historiallinen lisäoikeutus saatiin tälle siitä, että muinainen Makedonian hallitsija Aleksanteri Suuri oli testamentannut

kaiken maan Tonavan itäpuolella slaaveille näiden urheuden vuoksi. Näinpä slaavien veljeys on ulottunutkin nykyisyyteen.¹³

Aleksanterin testamentti on myöhäiskeskiaikainen väärennös. Niin on kuitenkin myös koko islamilaisuuden uhka. Itäiset slaaviruhtinaat olivat integroituneet Volgan islamilaisiin ruhtinasperheisiin jo 1000-luvun lopusta alkaen. Varsinainen mongolivalloitus oli hyvin sekava sarja keskinäisiä sota ja jatko siitä eteenpäin oli klaanivaltakunnan toimintaa, jossa varsinkin Vladimirin ja sittemmin Moskovan ruhtinaat olivat aktiivisia. Orda pikemmin tuki kuin vainosi ortodoksisia kristittyjä, koska heidän tuellaan kyettiin torjumaan Liettuan ja Puolan ekspansiota. Opillinen juutalais- ja Islam-vastaisuus tulee Venäjälle vasta 1600-luvun lopulla.¹⁴

Lännen uhka nousee kertomuksissa myös esille jo Vladimir Pyhän kuoltua 1015, kun puolalaiset hyökkäsivät maahan. Tämän jälkeen ristiretkeläiset, paavi ja dominikaanit yrittivät liittää Venäjää valtaansa. Ne saivatkin Dneprin alueen ja pohjoisen Novgorodin irrotettua Venäjältä myöhäiskeskiajalla osaksi harhaoppista länttä.¹⁵

Kronikat kuvaavat Iivana III:n valloitusotaa Novgorodiin 1471 siten, että ruhtinas lähti pyhään sotaan luopioita ja latinalaisia novgorodilaisia vastaan. Tsaari rukoili kaikkien pyhien esi-isiensä arkuilla. Lisäksi hän rukoili Vladimir Pyhän ja ihmeitä tekevän Jumalanäidin ikonin äärellä. Kronikan mukaan ”hän ei lähtenyt [taisteluun] kuin kristittyjä vastaan vaan kuin vierasmaalaisia oikean uskon luopioita vastaan”. Moskovalainen 1500-luvulla laadittu kertomus Iivanan sotaretkestä korostaa Novgorodin olleen aina Rurikista ja oikeauskoisen ”Venäjän” luoneesta Vladimir Pyhästä alkaen osa ”Venäjää”, mutta nyt novgorodilaiset halusivat ”katolisen piispan ja puolalaisen kuninkaan”. Moskovan velvollisuus oli toimia, koska se oli Rurikin ja Vladimirin perillinen. Myöhemmin moskovalainen kuvakronikka toteaa: ”Novgorodin posadnikat, tysjatsnikat, pajaarit, kauppiaat, käsityöläiset, sanalla sanoen kaikki kirvesmiehet ja savenväläjät ja kaikki asukkaat ovat kirottuja, koska nostivat kätensä suuriruhtinasta vastaan.”¹⁶

Tämä lännen uhka jatkuikin 1400-, 1500- ja 1600-luvuilla jesuiittamission ja kirkollisten unionien nimissä.¹⁷ Puola sai tässä kerronnassa erityisaseman läntisenä uhkajana. Siksi sen paha roolia alettiin myös korostaa varhaishistoriassa. Erityisesti 1800-luvulla näiden historiavisioiden avulla syntynyt venäläinen konservatiivinen nationalismi muodostui länsikriittiseksi ideologiaksi, jossa Puola sai epäilyttävän ja negatiivisen merkityksen.¹⁸

Ongelmallisen asiassa tekee se, että läntinen vaikutus oli varsinkin varhaisvaiheessa Kiovan Rusin johtokerroksen oma valinta: se oli orientoitunut Länsi-Eurooppaan. Länsivastaisuus ja Bysantti-painotukset tulevat mukaan vasta myöhäiskeskiaikaisessa ja 1500-luvun moskovalaisessa kerronnassa historiallisina argumentteina omalle tuon ajan politiikalle.¹⁹

Kun historiaan syntyi 1000-vuotinen kuva uhkaavasta lännestä, oli se myös selitys ensimmäisen ja toisen maailmansodan saksalaisuhalle. Kun 1200-luvulla elänyt pyhä Aleksanteri Nevski muodosti länsivastaisen taistelun portaalihahmon 1500-luvulla, muuntui hänen alun perin ruotsalaisvastainen sanomansa saksalaisvastaiseksi 1900-luvulla. Samalla historiakirjoituksessa Suomeen tehdyt ristiretket, Viipurin linnan perustaminen ja lopulta Pähkinäsaaren rauha liittyivät osaksi Hitlerin valloitusotaa ennustanutta ”paavillis-saksalaista” ekspansiota itään. Näin vuoden 1323 Pähkinäsaaren rauhastakin tuli ”pakkorauha”, joka halkaisi Venäjän ykseyden.²⁰

Tällä argumentilla kirjattiin Pietari Suuren raja Uudenkaupungin rauhassa 1721 nykyistä linjaa pitkin ja Venäjän laajeneminen Turun rauhassa 1743 Kymi-joelle vain Venäjän ykseyden ja kokonaisuuden palautukseksi. Samoin Talvi-sodassa ja Pariisin rauhassa 1947 Suomen Neuvostoliitolle luovuttamat alueet olivat vain ryöstetyn Venäjän palautusta, jonka oikeutuksen ETYK:n päätöskirja 1975 sinetöi. Samassa mielessä toisen maailmansodan länsilajeneminen Puolan Ukrainaan oli vain alkuperäisen tilanteen palauttamista. Kun arktinen alue tuli entistä tärkeämmäksi 2000-luvun alussa, herätettiin unholasta myös 1500-luvun erämaapyhimys Trifon Petsamolainen. Hänestä kirjoitettiin tutkimuksia ja lopulta uusittu pyhimyselämäkerta, jonka ohessa Ortodoksinen kirkko kanonisoi pyhimyksi Trifonin ajan erämaasotien (keksittyjä) marttyyrejä todistamaan Venäjän alkuperäisestä vallasta Jäämeren rannoilla.²¹

Tämä historia oikeutti siten Krimin valtaamisen 2014, koska Vladimir Pyhä oli siellä kastettu ja kaste oli luonut oikeauskoisen Venäjän ykseyden. Näin myös nyt on oikeutettua valloittaa Kiova, koska Oleg teki sen Venäjän kaupunkien äidiksi, kuin myös loppu Ukraina. Ukrainassa tavoite on torjua natsien ekspansio, joka tapahtuu nyt NATO:n ja EU:n nimen alla.²²

Veljessota

Nikolai I:n opetusministeri Sergei Uvarov määritteli vuonna 1832 venäläisyyden kivijalaksi ortodoksisuuden (*pravoslavije*), itsevaltiuden (*samo-*

deržavije) ja kansatunteen (*narodnost*), joista viimeksi mainittu ruumiillistui talonpoikaisen *mir*-yhteisön yhteisöllisyydessä (*sobornost*). Käsite kuvaa sitoutuneisuutta yhteisiin päämääriin yksimielisyydellä, jonka loukkaaminen yksilön etujen ja mielipiteiden vuoksi johtaa *raskol*-tilaan, joka on katastrofi.

Tämä yhtenäisyyden pettäminen onkin Venäjän historian toinen uhka. Kun Vladimir Pyhä kuoli 1015 syntyi ajan tapaan perimyssota. Voittajana selvisi Jaroslav Viisas, joka käytännössä tappoi kaikki veljensä. Hän kuitenkin kirjoitutti historiaa uusiksi niin, että konnaksi nousi vanhin veli Svjatopolk, joka ulkomaalaisten, puolalaisten avulla yritti kavaltaa vallan itselleen. Kronikoissa ja pyhissä teksteissä Svjatopolkista syntyi näin seuraavan parin vuosisadan aikana Svjatopolk ”Kirottu” (*okajannyi*).²³

Venäjän historiassa on paljon kaappauksia, poliittisia murhia, sekasortoja, kapinoita ja kaaoksia, koska klaaniperustainen valta on labiilia ja toimii näin.²⁴ Syntipukkina on kirjoituksissa monesti joku, jota kutsutaan ”Uudeksi Svjatopolkiksi” niin kuin Venäjän yhteyden palauttaja ja kunnian luoja on monesti ”Uusi Vladimir”. Usein tällainen hajottaja toimii juuri kuten muinaistekstit kuvaavat Svjatopolkin – eli tuo Venäjänmaalle ulkomaalaisia.

Kun tataarien voittajana kuvattu Moskovan ruhtinas Dmitri Donskoi oli ”uusi Vladimir”, on hänen vastustajanaan Kulikovo polessa 1380 taistellut Rjazanin ruhtinas Oleg ”ulkomaalaisten (eli liettualaisten) kanssa vehkeilyt petturi” eli ”uusi Svjatopolk”.²⁵ Novgorodilaiset tukeutuivat puolalaisiin 1400-luvun lopussa. Suuren sekasorron eli smutan aikana 1600-luvun alussa olivat kapinoitsijoiden tukena ruotsalaiset, saksalaiset ja puolalaiset. Toisessa maailmansodassa kenraali Andrei Vlasov (k. 1946), Stepan Bandera (k. 1959) ja ukrainalaisnationalistit olivat natsien kanssa liitossa. Nyt Suomi liittoutuu NATO:n kanssa. Kaikki tämä arvioidaan pitkällä historian akselilla hajotustoiminnaksi, jota petturi tekee ulkoisten pahojen voimien kanssa.

Näin tähän historian kerrontaan kuuluukin, että natseilla on nytkin valta Ukrainassa, kun historian välttämätöntä palautusprosessia vastustetaan NATO:n avulla. Nykyinen johtava venäläisfilosofi Aleksandr Dugin korostaa, että Venäjän pitää yhdistää koko ”Venäjänmaa” ja puhdistaa se vihamielisistä vieraista voimista, jotka sitä uhkaavat. Kun ruhtinas Nikolai Trubetzkoy määritteli vuonna 1922 lännen ”ihmiskunnan uhaksi”, julistaa Dugin nyt, että Amerikka on tämä uhka ja Venäjän tehtävä on puolustaa ihmiskuntaa sitä vastaan.²⁶

Historia argumenttina

Historian luonne ja asema poikkeaa Venäjällä täysin länsimaisesta. Kyse ei ole rationaalisesta tieteellisestä keskustelusta, vaan kansakunnan identiteetistä ja olemassaolon oikeutuksesta. Venäjä on slaavikansojen veljesliitto, joka puolustaa totuutta ja oikeutta koko maailmassa pyhän johtajansa alaisuudessa. Tämän tehtävänsä takia niin ulkoiset kuin sisäiset pahan voimat uhkaavat Venäjää ja venäläisten historiallinen tehtävä on antaa uhrinsa velvollisuutensa täyttämiseksi.

Historian kerronta ei perustu historiallisten lähteiden analyysiin eikä tieteellisiin teorioihin, vaan lähinnä mystiseen visiointiin kansasta ja kansanhengestä, jonka avulla selitetään menneiden sukupolvien toimintaa ja oikeutetaan nykyisyyttä. Samalla menneisyyteen luodaan selitykseksi uusia kertomuksia, joita läntinen tiede pitäisi satuina. Niiden ero läntisiin tieteellisiin selityksiin on se, että kun jälkimmäiset perustuvat tutkimustiedolle laajemmista ilmiöistä ja siten kontekstualisoivat siihen empiirisiä havaintoja, niin venäläinen selitys hakee kontekstinsa mystisistä visioista ja ymmärryksestä venäläisyyden historiallisesta olemuksesta. Tämä argumentointi ilmenee hyvin sellaisten nykyisten neoeurasianistien kuin Aleksandr Duginin tai Lev Gumilevin teksteistä. Ne luovat kehän politiikalle ja poliitikkojen ymmärrykselle tehtävästään. Tässä historiassa liikutaan tuhannen vuoden perspektiivissä, ja vaikka sitä on päivitetty, se liittyy siihen myöhäiskeskiajan opilliseen kudelmaan, jonka Moskova loi valtansa tueksi.

Ortodoksinen kristinusko on venäläisen, kansallismielisen aatteellisen kudelman ydinelementti, koska se aikoinaan legitimoivat Moskovan vallan ja siitä tuli tämän valtakunnan kansakunnanrakentamisessa venäläisen identiteetin osa. Kyse ei ole rationaalisesta länsimaisesta uskonnosta, jossa jumalakin on sidottu luonnonlakeihin ja rationaliteettiin jo 1200-luvulta lähtien ja jota harjoitetaan käymällä kirkossa ja uskonnollisissa kokouksissa. Ortodoksisuus on mystinen identiteetin osa, joka koetaan elämän osana enemmän kuin harjoitetaan tietoisesti. Jumala on siinä ihmisjärjen ja luonnonlakien yläpuolella. Maallinen ja kirkollinen valta kietoutui yhteen jo myöhäisantiikin Roomassa, ja keisari Justinianuksen Novellae-lakikokoelmassa (cap. VI) se sai säädöksellisen aseman simfonia-oppina 500-luvun puolivälissä. Tämä kirjattiin Moskovan lakeihin 1500-luvulla ja on voimassa yhä tänään, kuten muun muassa presidentti Medvedev sanoi 2012. Näin Venäjän kirkko

luonnollisesti julistaa Ukrainassa sotaa syntiä vastaan samalla, kun valtio tuomitsee rikolliseksi ortodoksisuudesta poikkeavan uskonnollisuuden.²⁷

Suuri virhe on lähestyä tätä puhuntaa pelkkänä kuvainnollisena retoriikkana, joka kätkee todelliset teot ja tavoitteet taakseen. Kyse ei ole mistään bysanttilaisesta mystiikasta, vaan aidosta todesta, joka poikkeaa länsimaisesta ymmärryksestä. Puheet ja historian argumentit tulee lukea omassa kontekstissaan ja ymmärtää ne vakavasti, koska ne on sellaisiksi tarkoitettu. Samalla tavalla on naiivia, kun läntiset kristilliset johtajat yrittävät selittää omasta näkökulmasta kristillisyyden perusteita Moskovan kirkollisen eliitille.

Jukka Korpela (s. 1957) on Itä-Suomen yliopiston yleisen historian professori ja Suomen ortodoksisen kirkon ylideakoni. Hän on julkaissut 12 monografiaa ja noin 160 tieteellistä artikkelia. Merkittävimmät kirjoista ovat *Vladimir Pyhää käsittelevä Prince, Saint and Apostle* (München, 2001), *Koillis-Euroopan valtionmuodostusta kuvaava The World of Ladoga* (Berlin, 2008) ja *Itä-Euroopan orjakauppaa tutkiva Slaves from the North* (Leiden, 2018).

Viitteet

- 1 Korpela 2023, 10–12.
- 2 Bagdasarjan 2016, 10–48, passim.
- 3 Korpela 2022.
- 4 Favereau 2022, 159–162; 218–240; Korpela 2001, 173–179.
- 5 Korpela 2001, 180–206.
- 6 Korpela 2023, passim.
- 7 Korpela 2023, 164–174.
- 8 Korpela 2023, 10, 177–178, 184, 247–248.
- 9 Sashalmi 2022, 165–180; Korpela 2009b, 343–344.
- 10 Sashalmi 2022, 181–187; ks. Martynjuk 2017, 29–37; Tereštšenko 2019, 74–78.
- 11 Sashalmi 2022, 165–180, 365–380, passim.
- 12 Parppei 2017, 12–14, 19–22, passim; Korpela 200117; Korpela 2023, 80–82, 166–167, 185–192, passim.
- 13 Mylnikov, 1996, 45–94; Korpela 2009a, 28–28; Hösch 2002, 111–129.
- 14 Favereau 2022, 180–182, 196–197, 232; Bushkovitch 2010, 118–122, 127–139, passim; Korpela 2023, 160, 206, passim.
- 15 Korpela 2023, 112–119, passim.
- 16 *"Moskovskii letopisnyi svod kontsa XV veka"* 2004, 6977 (1469), tekstistä puuttuu vuoden 6978 otsikko, olennaiset asiat 284–290; *"Moskovskaja povest o pohode Ivana III Vasiljevitsša na Novgorod. Podgotovka teksta V. P. Budaragina, perevod V. V. Kolesova, kommentarii Ja. S. Lurje"* 2005, 288–293 (koko kertomus 286–311; *Litsevoi letopisnyi svod XVI veka* 2010, 192–202, 230; Martin 2007, 288.
- 17 Korpela 2023, 206–210.
- 18 Sashalmi 2022, 183–185.
- 19 Korpela 2001, 71–83, 88–91, 102–112, passim; Korpela 2023, 65–66, 176–178, 203–205.
- 20 Šaskolski 1940, 3–11, 16–23, passim; Šaskolski 1941, passim; Šaskolski 1978, 36, 126, 206–228, passim; Šaskolski 1987a, 18–20, 34–55, 112, passim; Šaskolski 1987b, 3, 10–15, 18, 42–43, 111–113, passim.; Korpela, 2012, 248–271.
- 21 Korpela 2020, 172–196.
- 22 Korpela 2014, 209–234.
- 23 Korpela 2001 95–99.
- 24 Eastmond 2017, passim; Korpela, Brill (painossa).
- 25 *"Poboištše velikogo knjazja Dmitrja Ivanovitša na Donu s 'Mamaem'"* 1998, 69 (l. 363ob.), 80 (l. 369).
- 26 Trubetzkoj 1922, 100–107, passim; Dugin 2002, 505–510; Dugin 2015, passim; Gessen 2018, 243–244; Laruelle, 2012, passim; Snytšev 2018, passim; Korpela 2015, 209–211. Fasismi on venäläisessä keskustelussa erityisasemassa, koska venäläisen historiakuvan keskeinen seikka on voitto "suuressa Isänmaallisessa sodassa" ja siten maailman vapautus fasisteista. Näin kaikki neuvosto- ja nykyisin venäläis-vastaisuudet nähdään fasismina, Bagdasarjan 2016, 10–11; Šambarov 2022, passim.
- 27 Korpela 2019, 80–86.

Kirjallisuus

- Bagdasarjan. Vardan. *Antirossijskije istoričeskije mify*. Sankt-Peterburg: Piter, 2016.
- Bushkovitch, Paul. "Orthodoxy and Islam in Russia 988–1725". Teoksessa *Religion und Integration im Moskauer Russland. Konzepte und Praktiken, Potentiale und Grenzen 14.–17. Jahrhundert*. Forschungen zur Osteuropäischen Geschichte 76. toimittanut L. Steindorff. Berlin: Harrassowitz, 2010.
- Dugin, Aleksandr. *Filosofija traditsionalizma*. Leksii novogo universiteta. Moskva: Arktogeja-Centr, 2002.
- Dugin, Aleksandr. *Ukraina: moja voina – Geopolitičeskii dnevnik*. Moskva: Tsentrpoligraf, 2015.
- Eastmond, Anthony. *Tamta's World: The Life and Encounters of a Medieval Noblewoman from the Middle East to Mongolia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- Favereau, Marie. *The Horde. How the Mongols Changed the World*. Cambridge (Mass.): Harvard University Press, 2022.
- Gessen, Masha. *Venäjä vailla tulevaisuutta. Totalitarismin paluu*. Jyväskylä: Docendo, 2018.
- Hösch, Edgar. *Geschichte der Balkanländer. Von der Frühzeit bis zur Gegenwart*. 4. aktualisierte und erweiterte Auflage. München: C. H. Beck, 2002.
- Korpela, Jukka. *Die Wahrheit und die Vernunft - Der Austritt des Abendlands aus der Gemeinschaft Gottes und der Aufstieg rationaler Individuen* (Brill (painossa)).
- Korpela, Jukka. *Muinais-Venäjän myytti: Kiovan Rus, Ukraina ja vanhan Venäjän historia*. Helsinki: Gaudeamus, 2023.
- Korpela, Jukka. "The Law without Reason – The Medieval History as Arguments in Modern Russia." Teoksessa *Encountering Others, Understanding Ourselves in Medieval and Early Modern Thought*, toimittaneet Nicolas Faucher & Virpi Mäkinen. Helsinki Yearbook of Intellectual History, volume 3. Berlin: De Gruyter, 2022.
- Korpela, Jukka. "Vom Tributenland zum Reichsgebiet: Hl. Trifon Pečengskij und die Moskauer Expansion zur arktischen Küste." *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 68, no. 2 (2020): 172–196. <https://doi.org/10.25162/jgo-2020-0006>.
- Korpela, Jukka. "Russia's Religious Empire, non-Rational Power and Pussy Riot." *Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen* 20, no. 1 (2019): 77–92.
- Korpela, Jukka. "Holy Russia – the Image of a Thousand-Year-Old Russia as a Tool in Governance." *Religion – Staat – Gesellschaft. Seit fünfzehn Jahren* 21. Jahrhundert. Umbrüche in Gesellschaften und Religionen angesichts neuer politischer und kultureller Herausforderungen, toimittaneet Gerhard Besier & Hubert Seiwert. *Zeitschrift für Glaubensformen und Weltanschauungen* 15, no. 1–2 (2014), 209–234.
- Korpela, Jukka. "Święty Aleksander Nowski i jego zwycięstwa nad Newą (1240 r.) oraz na jeziorze Pejpus (1242 r.)" Teoksessa: *Wizerunek bohatera widzianego przez pryzmat polityki. Wojna, pamięć, tożsamość. O bitwach i mitach bitewnych*, toimittanut Jana M. Piskorskiego. Warszawa: Bellona, 2012.
- Korpela, Jukka. "Krim Ukrainan ja Venäjän välissä." *Idäntutkimus* 16, no 1 (2009a): 21–33. <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/80537>.
- Korpela, Jukka. "Venäjän keskiajan lähteet." Teoksessa *Keskiajan avain*, toimittaneet Marko Lamberg, Anu Lahtinen & Susanna Niiranen. Helsinki: SKS, 2009b.

- Korpela, Jukka. *Prince, Saint and Apostle - Prince Vladimir Svjatoslavič of Kiev, his Posthumous Life, and the Religious Legitimization of the Russian Great Power*. Veröffentlichungen des Osteuropa-Institutes München, Reihe: Geschichte, 67. Stuttgart: Otto Harrassowitz, 2001.
- Laruelle, Marlène. *Russian Eurasianism. An Ideology of Empire*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press 2012.
- Litsevoi letopisnyi svod XVI veka. Russkaja letopisnaja istorija. Kniga 15. Moskva: Akteon, 2010.
- Martin, Janet. *Medieval Russia 980 – 1584*. Second edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Martynjuk, A. V. "Drevnjaja Rus posle drevnei Rusi: k teoretičeskoj postanovke problema." *Teoksessa Drevnjaja Rus posle Drevnei Rusi: Diskurs vostotšnoslavjanskogo (ne)edinstva*, toimittanut A. V. Doronin. Moskva: Germanskii istoričeskii institut v Moskve & Rosspen, 2017.
- "Moskovskaja povest o pohode Ivana III Vasiljeviča na Novgorod. Podgotovka teksta V. P. Budaragina, perevod V. V. Kolesova, kommentarii Ja. S. Lurje" *Teoksessa Biblioteka literatury drevnej Rusi 7*. Sankt-Peterburg: Nauka, 2005.
- "Moskovskii letopisnyi svod kontsa XV veka." *Teoksessa Polnoe sobranie russkikh letopisei 25*. Moskva: Jazyki slavjanskoi kultury, 2004.
- "Poboišče velikogo knjazja Dmitrja Ivanoviča na Donu s 'Mamaem.'" *Teoksessa Pamjatniki Kulikovskogo tsikla*, toimittaneet B. A. Rybakov & V. A. Kutškin. Sankt-Peterburg: Russko-Baltiiskii informatsionnyi tsentr, 1998.
- Šaskolskii, Igor Pavlovič. *Borba protiv švedskoi ekspansii v Karelii konets XIII–natšalo XIV v.* Petrozavodsk: Karelija, 1987a.
- Šaskolskii, Igor Pavlovič. *Borba Rusi za sohraneniye vyhoda k Baltijskomu morju v XIV veke*. Leningrad: Nauka, 1987b.
- Šaskolskii, Igor Pavlovič. *Borba Rusi protiv krestonosnoi agressii na beregah Baltiki v XII–XIII vv.* Leningrad: Nauka, 1978.
- Šaskolskii, Igor Pavlovič. "Em i Novgorod v XI–XIII vekah." *Teoksessa Utšennyje zapiski serija istoričeskikh nauk*, vyp. 10. Leningrad, 1941.
- Šaskolskii, Igor Pavlovič. *Borba russkogo naroda za nevskie berega*. Moskva: Voenizdat, 1940.
- Myl'nikov, Aleksandr Sergejevič. *Kartina slavjanskogo mira: Vzgljad iz Vostotšnoi Evropi. Etnogenetičeskije legendy, dogadki, protogipotezy XVI – natšala XVIII veka*. Sankt-Peterburg: RAN-Kunstkamer, 1996.
- Parpei, Kati. *The Battle of Kulikovo Refought. "The First National Feath"*. Russian History & Culture, volume 17. Leiden: Brill, 2017.
- Šambarov, Valeri. *Fašistskaja Evropa*. Tajnaja vojna protiv Rossii. Moskva: Rodina 2022.
- Sashalmi, Endre. *Russian Notions of Power and State in a European Perspective, 1462–1725: Assessing the Significance of Peter's Reign*. Boston: Academic Studies Press, 2022.
- Snytšev, Ioann. *Bitva za Rossiju*. Simferopol: Rodnoe slovo, 2018.
- Tereštšenko, Anatoli Stepanovič. *Rus – Nedelimoje buduštšeje....* Na podmostkah istorii. Moskva: Argumenty nedeli, 2019.
- Trubetzkoy, Nikolaj S. *Europa und die Menschheit*. München: Drei Masken Verlag, 1922.